

Krúdy tücsökzenéje

Az N. N. — mint minden igaz Krúdy-mű — a boldogságkeresés regénye. N. N.-t, a „regényke” hősét a lelkében megszólaló tücsökhang hozza vissza Juliskához, első szerelméhez. A történet színtere — a Nyírség — olyan táj, ahol az álmok megelevenednek. A cselekménytelen cselekményt, a bizarr képsorokat a tücsökzene melabús, őszies melódiája fogja össze egységes, kerek egészé. Múlt és jelen egymásba olvad, az édesanya és Juliska, az apa és a fiú alakja az „álom-realizmus” időtlenségében hol különválnak, hol összemosódik. A nemzedékek szinte észrevétlenül lépnek egymás nyomába ebben a nosztalgikus-kísérteties „nyíri csend”-ben. Egy másik művében, a Napraforgóban így jellemzi ezt az életformát Krúdy: „Itt nem sietnek az étellel, mert annak soha sincs vége. A családok vére kifogyhatatlanul csergedezik, szinte ugyanazok folytatják tovább az életet megifjodva, akik meghaltak.” Krúdy szeme előtt egy sohasemvolt „rég, boldog Magyarország” ábrándképe lebeg. A tücsök dala azt a rendíthetetlen nyugalomú, természetes életszemléletet képviseli, mely a régi kúriák lakóinak az évszakok váltakozásához, a kalendáriumhoz igazodó, eseménytelen és mégsem sivár, poétikusan egyhangú és érzelmekkel telített életét, ezt a „végtelen életet” áthatotta.

A harmadik fejezet végén némiképp megváltozik a tücsök-szimbólum jelentése: „A tücsök (...) mindenkinek a szívében lakott, aki nem volt az élet kiválasztottja, boldog ember... Talán nincs is boldog ember a világon. És így a tücsöknek sok házikója volt Magyarországon.” A tücsök itt a boldogtalan emberek szívében élő vágyat jelképezi, egy tisztább, teljesebb élet képét, lelkük, énjük jobbik felét, melyet nem tudnak megvalósítani, de elfelejteni sem, s amely — pusztán meglétével — meg-nemesíti és vigasztalja őket.

A Krúdy bemutatta Nyírség a „magányos tücskök”, a magukra hagyott emberek világa. A hatodik fejezet (A kétlábú tücsök) nyíltan ki is mondja ezt az azonosítást: „Magamban voltam, magamnak gondoltam mindenféle gyönyöröket, szívringatókat, elandalítókat. *Én voltam a tücsök.* És mindenki tücsök volt körülöttem, mert mindenki magának élt.” A tücsök az elmagányosodásnak, egy fájdalmakban és érzelmekben gazdag, nemes individualizmusnak a jelképe: olyan magánynak, mely már nem bízik senkiben és semmi-ben, nem reméli az ábrándok megvalósulását, csak magában és önmagának gondol „mindenféle gyönyöröket”.

A tizedik fejezet, Juliska meséje bontja ki a tücsök-szimbólum újabb, véglegesnek tűnő jelentését: a tücsök maga a szerelem, az ember jobbik énje, lelkiismerete. A romlatlan, tiszta, ábrándos ifjúság, „a valóságos élet”. „A tücsök mindig hűségre tanít” —

mondja a Lyukas Világ vendéglő kopott vándora.

Az N. N. két egybefonódó, A egy ponton találkozó keresés története: a fiú az apját, az apa az elvesztett ifjúságát, ifjúkori énjét keresi. Egymásra találásukat (együttal: N. N.-nek önmagára találását) a tizenhatodik fejezet (A régi szélmalom tücske) jeleníti meg. E találkozásra egy elhagyatott kertben, egy fiatal lány ablaka alatt kerül sor: apa és fiú szinte vetélytársként néznek farkasszemet. Nem is történhetett ez másképpen, hiszen a találkozás épp azáltal jöhet létre, hogy most már a fiú is olyan, mint az apja: „szerelmes tücsök”.

Am ez a „nyírségi idill” nagyon is kérészerűnek bizonyul: a főhős nyomban útra kel, mihelyt övéire rátalált. Ez a lezárás már-már a gide-i „action gratuite” (megmagyarázhatatlan cselekedet) önkényességét idézi. De csakugyan ennyire indokolatlan ez a gyors, szinte menekülésszerű távozás? Gondoljuk csak meg, milyen tanulságokkal szolgálhatott N. N. — az író alakmása — számára e nyírségi kisvilágnak lidércnyomásos légköre, az Ónódy-nővérek vidékies „jólétesültsége”, Szomjas Gusztinak örültséggel határos dekadenciája. Ebből a bűvös körből ki kell törni, tovább kell vándorolni, ismét csalódott szívvel, de felejthetetlen, tücsökzenés pillanatok emlékével gazdagabban.

A történetnek ily módon való befejezése láttán szinte önkéntelenül vetődik fel az olvasóban a kérdés: nem jelképezheti-e a tücsök azt a különös, szindbados—krúdys életformát is, mely önmagán is sebet ejtő állhatatlansággal lép túl a megtalált boldogságon, vissza se nézve arra, amit (és akit) elhagyott? Ennek a vándoréletmódnak, „szindbádi létnek” talán éppen az a feloldhatatlan magány, az a nemes, de reménytelen individualizmus a forrása, melyet a minden magányos ember szívében hegedülő tücsök szimbolizált.

S végül: La Fontaine meséje óta a tücsök mindig eszünkbe juttatja az elbűvölően muzsikáló, de könnyelmű, csak a pillanatnak élő művészt, aki nem gondol a jövőre, csak a jelent élvezi (vagy ami Krúdynál ezzel egvet jelent: a múltba réved, az eltűnt idő nyomában jár).

Az N. N.-ben egvazon szimbólum egvetlen művön belül is sokféle funkciót tölt be. Ez alighanem a szimbólumregény műfajának ellentmondásosságából, a műfaj epikai és a költői eszköz lírai jellegéből fakad. Am ez a polivalencia (többértékűség, többértelműség) nem veszélyezteti a tücsök-szimbólum vezérmotívumára épített kisregény művészi egvnműségét, mert a különböző „jelentések” összefüggnek egymással: egymást magyarázzák, és egymásból következnek.

Kemény Gábor